

PAŞI PESTE GRANİTE

Oliver Sacks este medic și autor a zece cărți, printre care *Omul care își confundă soția cu o pălărie* (*The Man Who Mistook His Wife for a Hat* – după care Peter Brook a realizat un celebru spectacol de teatru) și *Revenirea la viață* (*Awakenings* – pe care s-a bazat filmul cu Robert de Niro și Robin Williams, nominalizat la Premiul Oscar). Oliver Sacks trăiește la New York și este profesor de neurologie și psihiatrie la Centrul Medical al Universității Columbia, fiind primul deținător al titlului onorific Columbia University Artist. Mai multe informații despre lucrările lui pe www.oliversacks.com.

Oliver Sacks

**Văzând
glasuri**

**O călătorie
în lumea surzilor**

Traducere din engleză de
DOINA LICĂ

H HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Zografi
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Patricia Rădulescu
DTP: Emilia Ionașcu, Dan Dulgheru

Tipărit la Proeditură și Tipografie

Oliver Sacks
Seeing Voices
Copyright © 1989, 1990 Oliver Sacks
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2013, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Sacks, Oliver

Văzând glasuri: o călătorie în lumea surzilor / Oliver Sacks; trad.:

Doina Lică. – București: Humanitas, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-973-50-3917-2

I. Lică, Doina (trad.)

3-056.263

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

*Pentru
Isabelle Rapin,
Bob Johnson,
Bob Silvers
și Kate Edgar*

În mâinile celor care-l stăpânesc, [limbajul semnelor] este cea mai frumoasă și mai expresivă limbă, o limbă pentru care, în relațiile dintre ei și ca mijloc de a ajunge ușor și rapid la mintea celor surzi, nici natura, nici arta nu le-au oferit un substitut mulțumitor.

Cei care nu-l înțeleg nu-și pot da seama de posibilitățile pe care le oferă surzilor, de influența sa remarcabilă asupra fericirii sufletești și sociale a celor lipsiți de auz și de capacitatea sa minunată de a transmite gânduri unor minți care altminteri s-ar afla într-o eternă beznă. De asemenea, ei nu-și pot da seama de înrâurirea pe care acesta o are asupra surzilor. Atâta vreme cât vor exista pe lume doi surzi și cât vor fi împreună, semnele vor fi utilizate.

J. Schuyler Long
Director, Școala pentru surzi din Iowa
The Sign Language (1910)

*Fotografie stroboscopică a semnelor „unește“ și „comunică“ în Limbajul American al Semnelor. (Reprodus din *The Signs of Language*, E.S. Klima și U. Bellugi, Harvard University Press, 1979)*

O lume a surzilor

Știm foarte puține despre surditate, pe care dr. Johnson o numește „una dintre cele mai mari nenorociri umane“, mult mai puține decât știa un om cultivat în 1886 sau 1786. Suntem neștiutori și indiferenți. În ultimele câteva luni, am ridicat problema în fața a numeroși oameni și aproape întotdeauna am primit răspunsuri de genul: „Surditatea? Nu cunosc nici un surd. Nu m-am gândit niciodată prea mult la asta. Nu e nimic *interesant* legat de surditate, nu-i așa?“ Acesta ar fi fost și răspunsul meu cu câteva luni în urmă.

Lucrurile s-au schimbat pentru mine când mi s-a trimis o carte voluminoasă scrisă de Harlan Lane, *When the Mind Hears: A History of the Deaf*, pe care am deschis-o cu indiferență, ca să ajung în curând la uimire, iar apoi la ceva ce friza stupoarea. Am discutat subiectul cu prietena și colega mea dr. Isabelle Rapin, care a lucrat direct cu surzii timp de douăzeci și cinci de ani. Am ajuns să-mi cunosc mai bine o colegă suferind de surditate congenitală, o femeie remarcabilă și extrem de înzestrată, căreia până atunci nu-i acordasem un interes deosebit.¹ Am început să consult atent și să studiez pentru prima oară mai mulți pacienți surzi care se aflau în grija mea.² Capacitatea mea de a citi rapid m-a dus de la istoria lui Harlan Lane la *The Deaf Experience*, o culegere de memorii ale primei persoane surde cultivate, editată de Lane, apoi la Nora Ellen Groce, *Everyone Here Spoke Sign Language*, și la multe alte lucrări.

Am acum un raft întreg de cărți pe un subiect despre care nici nu credeam că există cu șase luni în urmă, și am văzut câteva filme remarcabile pe această temă.³

Încă o mărturisire în chip de preambul. În 1969, W.H. Auden mi-a dat un exemplar, propriul său exemplar, al unei remarcabile autobiografii a poetului și romancierului sud-african David Wright, care a surzit la vârsta de șapte ani, lucrare intitulată *Deafness*. „Te va captiva“, mi-a spus el. „E o carte minunată.“ Era presărată cu propriile-i adnotări (însă nu știu dacă a recenzat-o vreodată). Am răsfoit-o în fugă, fără a-i acorda atenție, în 1969. Dar acum aveam s-o redescopăr în beneficiul meu. David Wright este un scriitor care se inspiră din profunzimea propriei experiențe – nu așa cum tratează un istoric sau un cercetător un anumit subiect. În plus, nu e un străin pentru noi. Ne putem închipui, cu mai multă sau mai puțină greutate, cum ar fi să ne aflăm în locul lui (dar nu ne prea putem închipui cum e să te naști surd, asemenea celebrului profesor Laurent Clerc). Astfel, el ne poate sluji drept mijlocitor, conducându-ne prin propria-i experiență în lumea inimaginabilului. Din moment ce Wright e mai ușor de citit decât mării muți din secolul XVIII, el ar trebui citit, dacă se poate, primul – fiindcă ne pregătește pentru ei. Spre sfârșitul cărții, ne spune:

Surzii n-au scris prea mult despre surditate.⁴ Ținând cont de faptul că eu am surzit doar *după* ce învățasem să vorbesc, nu mă aflu într-o situație mai bună decât un om care aude atunci când trebuie să-mi imaginez cum e să te naști în liniște și să ajungi la maturitate fără să fi dobândit un mijloc de gândire și comunicare. Simplul fapt de a încerca acest lucru dă greutate primelor cuvinte cutremurătoare din Evanghelia după Ioan: „La început

era Cuvântul.“ Cum să poți exprima concepte când te afli într-o asemenea condiție?

Relația dintre limbaj și gândire este problema cea mai importantă, problema fundamentală, atunci când luăm în considerare dificultățile cu care se confruntă sau se pot confrunta cei care s-au născut surzi ori au devenit surzi foarte devreme.

Termenul „surd“ este vag sau mai degrabă este atât de general, încât zădărnicește examinarea gradelor foarte diferite de surditate, grade cu semnificație calitativă și chiar „existențială“. Există „cei tari de ureche“, aproximativ cincisprezece milioane în Statele Unite, care reușesc să audă câte ceva folosind proteze auditive și bucurându-se de atenție și răbdare din partea celor care le vorbesc. Mulți dintre noi avem părinți sau bunici în această categorie – cu un secol în urmă ar fi folosit cornete acustice, acum folosesc proteze auditive.

Există și cei cu „hipoacuzie severă“, mulți cu boli ale urechii sau traumatisme la începutul vieții; dar ei, ca și cei tari de ureche, mai pot să audă, în special cu noile proteze auditive sofisticate, computerizate și „personalizate“, disponibile acum. Sunt apoi cei „complet surzi“, care nu au nici o speranță să audă, indiferent ce progrese tehnologice se fac în lume. Cei complet surzi nu pot conversa în modul obișnuit – ei trebuie fie să citească pe buze (așa cum făcea David Wright), fie să folosească limbajul mimico-gestual, fie ambele.

Nu contează numai gradul de surditate, ci și – extrem de important – vârsta sau stadiul în care apare. În pasajul citat, David Wright observă că și-a pierdut auzul doar după ce învățase să vorbească, deci nu-și poate nici măcar imagina

cum trebuie să fie pentru cei care n-au avut niciodată parte de auz sau și l-au pierdut înainte de a-și însuși limba. El mai subliniază acest lucru și în alte pasaje:

Faptul că mi-am pierdut auzul atunci când mi l-am pierdut – dacă mi-a fost scris să devin surd – a fost un mare noroc. Până la vârsta de șapte ani, un copil învață elementele esențiale ale limbajului, așa cum s-a întâmplat cu mine. Faptul că am învățat în mod natural să vorbesc a constituit un alt avantaj – pronunție, sintaxă, flexiune, expresii, totul a venit prin ureche. Am avut bazele vocabularului, care se puteau extinde ușor prin lectură. *Toate acestea mi-ar fi lipsit dacă m-aș fi născut surd sau dacă mi-aș fi pierdut auzul mai devreme decât s-a întâmplat.* [Sublinierile îmi aparțin.]

Wright scrie despre „vocile fantomatice“, pe care le aude când cineva îi vorbește numai dacă poate *vedea* mișcarea buzelor și a feței, și despre felul cum „aude“ șuierul vântului de câte ori vede copacii sau ramurile bătute de vânt.⁵ El povestește cum s-a întâmplat acest lucru prima oară – cum s-a întâmplat *imediat* după instalarea surzeniei:

[Surditatea mea] a fost mai greu de sesizat deoarece, din primul moment, ochii au început să transforme mișcarea în sunet. Mama își petrecea cea mai mare parte a zilei lângă mine, iar eu înțelegeam tot ce-mi spunea. De ce nu? Fără să știu, i-am citit pe buze toată viața. Când vorbea, mi se părea că-i aud vocea. Era o iluzie care a persistat chiar și după ce am știut că este o iluzie. Tata, vărul meu, toate cunoștințele și-au păstrat vocile fantomatice. Faptul că erau imaginare, proiecțiile obișnuinței și ale memoriei, nu mi-a venit în minte până nu am ple-

cat din spital. Într-o zi, vorbeam cu vărul meu, iar el, într-un moment de inspirație, și-a acoperit gura cu mâna în timp ce vorbea. Liniște! O dată pentru totdeauna am înțeles că nu pot auzi când nu pot vedea.⁶

Deși Wright știe că sunetele pe care le „aude“ sunt „iluzorii“ – „proiecțiile obișnuinței și ale memoriei“ –, ele au rămas extrem de vii pentru el de-a lungul deceniilor de surditate. Pentru Wright, pentru cei care au surzit după ce auzul lor se dezvoltase complet, lumea poate rămâne plină de sunete, chiar dacă ele sunt „fantomatice“.⁷

Este cu totul altceva, de neimaginat pentru cei normali (și chiar pentru cei care suferă de surditate postlinguală, cum e cazul lui David Wright), dacă auzul e absent la naștere sau se pierde în fragedă copilărie, înainte de însușirea limbii. Cei afectați astfel – prelingual – se află într-o categorie calitativ diferită față de toți ceilalți. Pentru acești oameni, care n-au auzit niciodată, care n-au amintiri, imagini sau asociații auditive, nu poate exista nici măcar iluzia sunetului. Ei trăiesc într-o lume a tăcerii și liniștii desăvârșite, neîntrerupte.⁸ Aceștia, cei congenital surzi, ajung pesemne la un sfert de milion în Statele Unite. Ei reprezintă a mia parte din copiii lumii.

De aceștia și doar de aceștia ne vom ocupa aici, situația și starea lor fiind unice. De ce este așa? Dacă se gândesc la surditate, oamenii au tendința s-o considere mai puțin gravă decât lipsa vederii, s-o considere un dezavantaj, un neajuns sau un handicap, dar nicidecum la fel de cumplită.

Dacă lipsa auzului este „de preferat“ lipsei văzului, cu condiția să fi apărut mai târziu în viață, e discutabil; dar să te naști surd este infinit mai grav decât să te naști orb – sau cel puțin așa pare. Căci aceia care suferă de surditate prelinguală, incapabili să-și audă părinții, riscă să rămână grav

retardați, chiar cu deficiențe permanente în însușirea limbajului, dacă nu se iau imediat măsuri eficiente. Iar a avea deficiențe de limbaj este pentru un om una dintre cele mai mari nenorociri, fiindcă numai prin limbaj ne dobândim în întregime condiția umană și cultura, comunicăm liber cu semenii, primim și răspândim informații. Dacă nu putem face asta, vom fi bizar de infirmi și izolați, indiferent de dorințele, strădaniile sau capacitățile noastre înnăscute. Putem fi în asemenea măsură incapabili să ne valorificăm capacitățile intelectuale, încât să părem debili mintal.⁹

Din acest motiv, cei congenital surzi sau „2muți“ au fost timp de mii de ani considerați „idioti“ și judecați după o lege stupidă drept „incompetenți“ – neputând să moștenească proprietăți, să se căsătorească, să primească o educație, să aibă o slujbă stimulatorie – și li s-au refuzat drepturile fundamentale ale omului. Această situație nu a început să fie remediată până la jumătatea secolului XVIII, când (poate ca parte a unui iluminism generalizat, poate ca un gest de empatie și înțelegere) percepția asupra surzilor și situația lor s-au schimbat radical.

Filozofii vremii au fost fascinați de problemele extraordinare puse de un om lipsit de grai. Când a fost adus la Paris în 1800, Victor, copilul sălbatic din Aveyron¹⁰, a fost admis la Institutul Național pentru Surdomuți, condus pe atunci de abatele Roch-Ambroise Sicard, membru fondator al Societății Observatorilor Omului și o autoritate în instruirea surzilor. După cum scrie Jonathan Miller:¹¹

În ceea ce-i privește pe membrii acestei societăți, copilul „sălbatic“ reprezenta un caz ideal pentru cercetarea bazelor naturii umane. [...] Studiind o astfel de ființă, așa cum studiaseră înainte sălbatici și primitivi, piei-roșii și urangutani, intelectualii de la sfârșitul secolului XVIII

au sperat să poată înțelege ce e caracteristic Omului. Poate că acum e posibil să evaluăm înzestrarea nativă a speciei umane și să stabilim o dată pentru totdeauna rolul jucat de societate în dezvoltarea limbii, a inteligenței și a moralității.

Aici, desigur, cele două demersuri s-au separat, unul sfârșind în triumf, celălalt într-un eșec total. Copilul sălbatic nu și-a însușit niciodată limbajul, indiferent din ce motiv sau din ce motive. O posibilitate insuficient luată în calcul este aceea că el, în chip straniu, n-a fost confruntat niciodată cu limbajul semnelor, ci obligat permanent (și inutil) să încerce să vorbească. Însă atunci când „surdomuții“ au fost abordați așa cum trebuie, adică prin limbajul semnelor, ei s-au dovedit perfect educabili și au arătat imediat unei lumi consternate cât de bine pot intra în cultura și viața ei. Această întâmplare minunată – o minoritate desconsiderată sau neglijată, căreia i se refuzase practic statutul uman până în acel moment, a apărut brusc și neașteptat pe scena lumii (pentru ca în secolul următor situația ei să se deterioreze tragic) – constituie capitolul de început al istoriei surzilor.

Dar, înainte de a începe această stranie poveste, să ne întoarcem la observațiile personale și „inocente“ ale lui David Wright („inocente“ pentru că, așa cum el însuși subliniază, și-a făcut un principiu din a evita orice lectură pe această temă până când și-a scris propria carte). La vârsta de opt ani, când devenise limpede că surditatea lui e incurabilă și că, fără măsuri radicale, vorbirea sa va regresa, a fost trimis la o școală specială din Anglia, una dintre școlile consecvent devotate misiunii lor, însă prost concepute, strict „orale“, care sunt preocupate mai ales să-i facă pe

surzi să vorbească la fel ca alți copii, și care au făcut atâta rău celor cu surditate prelinguală, încă de la înființarea lor. Tânărul David Wright a fost stupefiat la prima sa întâlnire cu cei afectați de surditate prelinguală.

Participam uneori la lecții împreună cu Vanessa. Ea a fost primul copil surd pe care l-am cunoscut. [...] Însă chiar și unui puști de opt ani ca mine cunoștințele ei generale i s-au părut ciudat de limitate. Îmi amintesc de o oră de geografie pe care o făceam împreună, când domnișoara Neville a întrebat:

„Cine este regele Angliei?”

Vanessa n-a știut; descumpănită, a încercat să citească pieziș în cartea de geografie care era deschisă la capitolul despre Marea Britanie pe care îl pregătiserăm.

„Regele – regele“, a început Vanessa.

„Mai departe“, a ordonat domnișoara Neville.

„Eu știu“, am spus eu.

„Liniște.“

„Marea Britanie“, a spus Vanessa.

Am râs.

„Ești tare proastă“, a zis domnișoara Neville. „Cum poate un rege să se numească «Marea Britanie»?”

„Regele Marea Britanie“, a încercat sârmana Vanessa, stacojie.

„Spune-i tu, dacă știi [David].“

„Regele George al V-lea“, am zis eu mândru.

„Nu-i corect! Nu e în carte.“

Vanessa avea desigur dreptate; capitolul despre geografia Marii Britanii nu se ocupa de organizarea sa politică. Ea nu era nici pe departe proastă; dar, pentru că se născuse surdă, vocabularul ei format încet și cu greu era încă prea redus ca să-i permită să citească de plăcere.

Cuprins

Prefață	9
O lume a surzilor	17
Gândirea în limbajul semnelor	45
Revoluția surzilor	115
Note	149
Bibliografie	221
Sugestii de lectură	231